

"Nỗi buồn chiến tranh" - những tranh luận trên không gian mạng

ISSN: 2734-9195 13:05 03/01/2026

Những tranh luận gần đây quanh "Nỗi buồn chiến tranh" cho thấy vấn đề không nằm ở bản thân tác phẩm, mà ở cách con người hôm nay tiếp cận và đối xử với bất đồng.

Tác giả: **Ngộ Minh Chương**

1. Từ một tác phẩm văn học đến một hiện tượng xã hội

"*Nỗi buồn chiến tranh*" của nhà văn Bảo Ninh ra đời vào đầu thập niên 1990, trong bối cảnh văn học Việt Nam đang bước vào giai đoạn đổi mới tư duy nghệ thuật và cách nhìn về chiến tranh.

Suốt nhiều thập niên, dù vẫn tồn tại những ý kiến khác nhau về cách nhìn lịch sử và cảm thức bi thương trong tác phẩm, "*nỗi buồn chiến tranh*" không tạo ra những xung đột gay gắt trong đời sống xã hội. Những tranh luận, nếu có, chủ yếu diễn ra trong không gian học thuật, với tinh thần trao đổi và phản biện tương đối ôn hòa.

Tuy nhiên, trong thời gian gần đây, tác phẩm trở thành tâm điểm của những cuộc tranh cãi dữ dội trên mạng xã hội.

2. Khi tranh luận văn học bị đẩy lệch khỏi quỹ đạo học thuật

Trong lĩnh vực học thuật, việc tồn tại những cách đọc khác nhau đối với cùng một tác phẩm là điều bình thường, thậm chí cần thiết. Văn học không phải chân lý cố định, mà là một trường đối thoại mở, nơi mỗi thế hệ độc giả đều có quyền diễn giải lại từ kinh nghiệm lịch sử và tâm thế của mình.

Tuy nhiên, trong không gian mạng, sự khác biệt quan điểm thường nhanh chóng bị giản lược thành sự đối lập giá trị: đúng – sai, ta – địch, yêu nước – phản bội. Thay vì phân tích văn bản, nhiều cuộc thảo luận chuyển sang phán xét động cơ, quy chụp lập trường một cách quá mức.

Ở đây, văn học không còn được tiếp cận như một thực thể nghệ thuật cần được đọc và suy ngẫm, mà trở thành cái cớ để khẳng định bản sắc đạo đức của người phát ngôn. Khi đó, mục tiêu không còn là hiểu tác phẩm, mà là chứng minh mình đứng về “*phe đúng*”.

Đáng lưu ý hơn cả là một bộ phận người tham gia tranh luận thậm chí không xuất phát từ việc đọc và tiếp nhận tác phẩm, mà từ những suy diễn chủ quan và định kiến sẵn có.

Đáng lo ngại hơn, quá trình ấy thường đi kèm với việc sử dụng hình ảnh chế giễu, bóp méo, cắt ghép mang tính xúc phạm, nhằm hạ thấp nhân cách người viết hơn là đối thoại với tác phẩm. Khi phê bình biến thành bôi nhọ, tranh luận bị thay thế bằng giễu cợt ác ý, không gian văn hóa lập tức bị kéo xuống mức thấp của sự công kích cảm xúc. Ở đó, lý trí không còn giữ vai trò dẫn dắt, mà bị lấn át bởi khoái cảm phán xét tập thể.

Nguy hiểm hơn cả là hiện tượng ấy thường được khoác lên danh nghĩa “*yêu nước*”. Khi lòng yêu nước bị sử dụng như một nhãn hiệu đạo đức để hợp thức hóa sự công kích, nó không còn là một giá trị khai phóng mà trở thành công cụ loại trừ. Việc nhân danh tình cảm thiêng liêng đối với đất nước để tước bỏ quyền được suy tư, được khác biệt của người khác không chỉ làm nghèo đi khái niệm yêu nước, mà còn làm méo mó nền tảng đạo đức của đời sống công dân.

Trong bối cảnh ấy, điều đáng lo không chỉ là sự tổn hại đối với một cá nhân hay một tác phẩm cụ thể, mà là nguy cơ hình thành một thói quen xã hội, nơi những ai suy nghĩ khác biệt dễ dàng bị quy kết thành “*đối tượng cần loại trừ*”, và nơi lý trí bị thay thế bởi cảm xúc bầy đàn. Khi đó, văn hóa đối thoại không còn đất sống, và văn học – vốn là không gian của suy tư nhân bản – bị kéo xuống thành công cụ phục vụ cho sự phán xét và công kích.

Ảnh sưu tầm.

3. Cơ chế tâm lý của hành vi công kích trong không gian mạng

Từ góc độ **tâm lý học xã hội**, hiện tượng này có thể lý giải thông qua cơ chế “*đồng nhất nhóm*” (group identification). Khi cá nhân hòa mình vào một tập thể có chung cảm xúc và niềm tin, họ dễ tiếp nhận hệ giá trị của nhóm như một chân lý hiển nhiên. Mọi quan điểm khác biệt không còn được xem là ý kiến, mà trở thành mối đe dọa đối với bản sắc nhóm.

Môi trường mạng, với tính ẩn danh tương đối và tốc độ lan truyền cao, càng làm suy giảm khả năng tự kiểm soát trong giao tiếp. Những phát ngôn mang tính công kích, miệt thị hoặc cực đoan dễ được cổ vũ bởi hiệu ứng đám đông, trong khi trách nhiệm cá nhân lại bị làm mờ.

Đáng chú ý, nhiều người tham gia tranh luận không dựa trên việc đọc đầy đủ tác phẩm, mà tiếp cận thông qua trích đoạn, diễn giải thứ cấp hoặc cảm xúc lan truyền. Điều này khiến tranh luận mất đi nền tảng tri thức, trở thành sự va chạm giữa các định kiến hơn là giữa các lập luận.

4. Văn hóa ứng xử và giới hạn của tự do biểu đạt

Tự do biểu đạt là một giá trị nền tảng của xã hội hiện đại, nhưng nó không tồn tại tách rời khỏi trách nhiệm đạo đức. Quyền bày tỏ quan điểm không đồng nghĩa với quyền xúc phạm, hạ nhục hay quy chụp người khác.

Trong lĩnh vực văn học, nơi giá trị cốt lõi là khả năng thấu cảm và suy tư, việc sử dụng ngôn ngữ bạo lực để phản bác một tác phẩm không chỉ làm nghèo nàn đời sống học thuật mà còn phản ánh sự khủng hoảng trong văn hóa đối thoại. Khi người ta từ chối lắng nghe và chỉ tìm cách áp đặt, văn học không còn là không gian của suy tưởng, mà trở thành chiến trường của cảm xúc tập thể.

5. Trách nhiệm của người đọc trong xã hội số

Tiếp nhận văn học không chỉ là hành vi thưởng thức, mà còn là một thực hành văn hóa mang tính đạo đức. Người đọc có quyền không đồng tình, nhưng cũng có trách nhiệm giữ gìn phẩm giá của đối thoại. Sự trưởng thành của một cộng đồng không thể đo bằng mức độ đồng thuận, mà bằng khả năng chấp nhận khác biệt mà không triệt tiêu nhau.

Trong bối cảnh mạng xã hội ngày càng chi phối đời sống tinh thần, mỗi cá nhân cần ý thức rõ vai trò của mình, không chỉ là người phát ngôn, mà còn là người đồng kiến tạo không gian văn hóa chung. Một lời nói thiếu cân nhắc có thể góp phần làm méo mó diễn đàn chung, trong khi một thái độ điềm tĩnh, có suy xét lại có thể mở ra đối thoại.

6. Kết luận

Bài viết không nhằm ủng hộ hay ca ngợi tác phẩm mà chỉ bàn đến những tranh luận xung quanh tác phẩm đã đẩy lên một cách vượt ra khỏi nội dung tác phẩm. Những tranh luận gần đây quanh “*nỗi buồn chiến tranh*” cho thấy cách công dân mạng tiếp cận và đối xử với bất đồng. Khi văn học bị lôi kéo vào những cuộc đối đầu cảm xúc, điều bị tổn thương không chỉ là tác phẩm hay tác giả, mà là năng lực đối thoại của xã hội.

Do đó, xây dựng một văn hóa ứng xử lành mạnh trên **không gian mạng** không phải là việc của riêng ai, mà là trách nhiệm chung. Chỉ khi biết dừng lại để lắng nghe, suy nghĩ và tôn trọng khác biệt, chúng ta mới có thể giữ cho văn học – và rộng hơn là đời sống tinh thần – một không gian xứng đáng với chiều sâu nhân văn của nó.

Tác giả: **Ngô Minh Chương**